

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

עלון הדרכה להוראת פרשת השבוע
ע"פ הגליונות של נחמה ליבוביץ

כ"ט ל"ח - מ"ו
קרבו התמיד

תצוה (תשכ"ה)

יש להתחיל פרשת התמידין, המובאת באופן מפתיע בתוך פרשת תצוה, בין כל העניינים השייכים לבנין המשכן וכליו ולא לעבודת הקרבנות, בשאלת אברבנאל:

למה מכל הקרבנות שהיו עתידין ישראל להקריב לא צווה ית' במקום הזה כי אם התמידין ולא זכר שם אחד מכל שאר הקרבנות שצוה אחר כך בסדר ויקרא, צו, וגם לא קרבנות המועדים שבפרשת אמור ולא קרבנות המוספים שבפרשת פנחס, והיה ראוי לזכור כל דבר במקומו ולא יזכור כאן מצות התמידין שנכתבה אחר כך במקומה.

ינסו הלומדים למצוא בעצמם טעם לדבר זה, יבינו במה שונה עקרונית קרבן התמיד מכל שאר הקרבנות. רק אחרי שינסו הלומדים את כחם בישוב שאלה זו, יתן להם הסורה את התשובה האמורה באברבנאל:

אברבנאל לפרקנו פסוק ל"ח: חשש הכתוב שלא יאמר אדם, הנה אלו קנינו זה הכריע טבענו לחטא ולכן צוה במעשה המזבח וקדשו, כאלו טוב לפניו שנחטא ונשוב; ואין הדבר כן, כי הנה הקב"ה לא צוה בקרבנות אלא אחר מעשה העגל, כשראה את העם כי ברע הוא ומוכן לחטוא, אז נתן לפניהם התרופה לרפא מחלתם בעת הצורך בקרבנות; ומפני זה אח"כ אחרי שצוה כאן במעשה המזבח ובחירת הכהנים המקריבים עליו ובקדושת המזבח ומשיחתו, אמר "וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה שנים...". להגיד שהתכלית הנכסף במעשה המזבח ועבודת הכהנים אינו לכפרת העונות - כי מוטב שלא יחטא אדם ולא יקריב קרבן לכפר עליו - , אבל היה תכלית המזבח להקריב בו תמידין בבקר ובערב שהם לא לכפר עונות, כי אם תודה לאלוקים יתברך על כל הטובה שהטיב לעמו...

ומכאן מעבר טוב לשאלה א בגליוננו. המאמר המובא בשאלתנו מובא גם "בתורה שלמה", לכשר (כרך ב') פרק ה' א' כמקבילה למאמר הידוע:

ספרא קדושים: "ואהבת לרעך כמוך" - ר' עקיבא אומר זה כלל גדול בתורה; בן עזאי אומר: (בר' ה' א') "זה ספר תולדות אדם ביום ברא אלוקים אדם, בדמות אלוקים עשה אותו" - זה כלל גדול מזה.

ואלו למאמרנו מביא כשר גם את דברי בעל "יפה מראה" המעתיק אותו מהקדמת "עין יעקב" ומוסיף "ולא אמין שהנוסחא הזו מחז"ל, שאין לה הבנה לפי הפשט". ואולם לפי החסבר הניתן לו בחקדמה לעין יעקב - יש ויש לה "הבנה". ואם יתעמקו הלומדים במשמעותם של קרבנות בכלל, ברעיון המסומל בקרבן בכלל ובתמידין בפרט - יבינו את דברי שמעון בן-פזי.

לשאלה ג נביא בזה את דברי תרמב"ם במורה נבוכים חלק ג' פרק מ"ג המתייחסים לדרשות חז"ל בכלל ולדרשות "אל תקרי" בפרט, ואלה דבריו:

ונחלקו בני אדם בדרשות לשני חלקים: החלק האחד ידמה, שהם אמרו על צד באור עניין הפסוק ההוא, והחלק השני הוא מבזה אותם ויחשבם לשחוק, אחר שהוא מבורר בגלה, שאין זה עניין הפסוק. והחלק הראשון נלחם ונתגבר לאמת דרשות לפי מחשבתו ולשמרם ויחשוב, שהם עניין הפסוק ושמשפט הדרשות כמשפט הדינין המקובלים. ולא הבינה אחת משתי הכתות, שהם על צד מליצת השיר, אשר לא יספק עניינים על בעל שכל. והתפרסם הדרך ההוא בזמן ההוא והיו עושים אותו הכל, כמו שיעשו המשוררים מזמרי השיר.

אמרו רבותינו ז"ל: תני בר קפרא: "ויתד תהיה לך על אזניך" *אל תקרי "אזניך" אלא "אזניך", מלמד שאם ישמע אדם דבר מגונה יתן אצבעו בתוך אזנו". ואני תמיה אם זה התנא אצל אלו הסכלים כן יחשבו בפירוש זה הפסוק, ושזאת היא כוונת זאת המצווה, ושהיתד הוא האצבע ו"אזניך" הם האזנים, איני חושב שאחד ממי ששכלו שלם יחשב זה, אבל היא מליצת שיר נאה מאד, הזהיר בה על מדה טובה, והוא, כי כמו שאסור לומר דבר מגונה כן אסור לשקעו, וסמך זה לפסוק על צד המשל השיר. וכן כל מה שיאמר במדרשות: "אל תקרי כן אלא כך" - זהו עניינו.

(* דברים כ"ג י"ד

ודבריו אלה אינם עולים בקנה אחד עם דברי השל"ה שהבאנו בשאלה ג 1, ואמנם נסו בספרים העוסקים באל תקרי* לפשר ביניהם.

ונביא בזה עוד את הסבר המדה הזו כפי שנתנה באנציקלופדיה התלמודית כרך ב' (ערך: אל תקרי):

"אל תקרי" היא אחת מדרכי הלמוד בדרשות הפסוקים בהלכה ובאגדה... "אל תקרי" אינו מוציא את המקרא ממשומו ולא היתה כוונתם לומר שבאמת צריכים לקרוא את הפסוק בשנוי. ואף בנוגע להמובן והפירוש של המקרא לא היתה כוונתם לומר, שאין פירוש המקרא כמו שכתוב, אלא שגם זה וגם זה כלולים במקרא, וכוונתם אל תקרי, רק כך בלבד, אלא אף כך. ואע"פ שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, יש רשות לחכמים לדרוש את המקראות בכל ענין שיכולים לדרשם וסמכו על מה שכתוב (תהל' ס"ב) "אחת דבר אלוקים שתיים זו שמעתי", מקרא אחד יוצא לכמה טעמים (וע' סגחת שי צפניה א' י"ב) וכתב אחד מן הראשונים, שמשום כך נכתבה התורה בלא נקודות, שחיא כוללת שבעים פנים, ולפיכך אמרו: "אל תקרי כך אלא כך", כדי שיהיה נדרש גם ניקוד אחר, ושני הפירושים כלולים בתוך המקרא. (מובאת בשו"ת רדב"ן ח"ג אלף ס"ח), וכן דרשו (שמ' י"ב י"ז) "ושמרתם את המצוות" אל תקרי את המצוות-אלא את המצוות, כדרך שאין מחמיצין את המצה, כך אין מחמיצין את המצוה, אלא אם באה מצוה לידך עשה אותה מיד" - הרי שאף אחרי שדרשו 'אל תקרי' דרשוהו גם כפשוטו, ואמרו: 'כשם שאין מחמיצין את המצה'.

עד כאן דברי האנציקלופדיה התלמודית.

בחמה ליבוביץ

(* רשימת דרשות אל תקרי" בש"ס ובמדרשים על הסדרים המצא בספר "קורא באמת" ליצחק דוד הלוי באשבעבער, פראנקפורט דמיין, שנת תרל"א, וכן בסווג מפורט ובדיון על הסדוגים השונים בספר "דרכי השנויים" (מבאר דרכי חז"ל בתלמודים ובמדרשים בשנותם את המקראות בדרכים שונות לצורך דרשותיהם בחלכה ובאגדה ויוצא לחלק את השנויים ההם למחלקותיהם... ולהבין לשינוי חז"ל וכוונתם באלה הענינים... עם באורים והערות שונים) לשמואל וואלדברג, למברג שנת תר"ל.